

РЕЦЕНЗИЯ

от

Проф.д-р Петър Лозанов Славейков

на представените публикации по конкурса за получаването на академична длъжност „Професор“ по научната специалност 01.08.02. "Икономическа и социална география /регионален анализ/", обявен в „Държавен вестник“ бр.90/16,11,2010г. за нуждите на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, с единствен кандидат

Доц. д-р Мария Вълкова Шишманова

I. Биографични данни за кандидата.

Доц.д-р Мария Вълкова Шишманова е родена на 03.10.1949 г. в град София. През 1975г. завършва висшето си образование в Държавния Университет в град Рим /Италия/, Факултет по архитектура, специалност „Урбанизъм“. През периода 1975-1978г. работи като проектант в секция „Селищна мрежа“ на НИПИТУ. През периода 1978-1989г. е научен сътрудник в същата секция на НИПИТУ/КНИПИТУГА, НЦТСУ/. През периода 1989-1997г. е н.с.І ст. д-р и ръководител на секция „Селищна мрежа, инфраструктура и екология“ в НЦТСУ/НЦТСУРРАДЩТРЖП/. През периода 1997-1999г. е ст.н.с.ІІ ст. и ръководител на секция „Регионално развитие“ в НЦТРЖП. През 2000г. е избрана за Доцент по „География на населението и селищата“/01.08.08/ в Катедра „География, екология и опазване на околната среда“ на ЮЗУ "ІІ. Рилски" в Благоевград, където работи и до днес. От тези кратки биографични данни личи богатият ѝ практически опит в проектирането и планирането на регионалното и селищно развитие. Същевременно през последните 11 години тя е натрупала и значителен опит като преподавател в ЮЗУ и ГГФ на СУ "Св. Климент Охридски". Доц. Шишманова чете лекции по „География на населението и селищата“, „Социално-икономическа география“, „Планиране и регионална политика“, „Териториално и селищно устройство“, „Регионален анализ“ и др. Това е доказателство за широките научни интереси и познания на доц. д-р Мария Шишманова, но същевременно крие опасност и от разконцентрирането ѝ в научните изследвания..

Доц.д-р Мария Шишманова е била ръководител на 103 дипломанти от Природо-Математическия факултет на ЮЗУ. В приложените документи има служебна бележка от ПМФ на ЮЗУ, че тя е била научен ръководител на гл. ас. Емилия Патарчанова при разработването на дисертационния ѝ труд на тема „Селските райони в Благоевградска област: социално-икономически проблеми и възможности за диверсификация на стопанствата“, който е защитен на 20.11.2007г. От чисто формална гледна точка според мен стойността на приложената бележка е нищожна, поради факта, че гл.ас. Е. Патарчанова е била докторант на самостоятелна подготовка, а не редовен, или задочен докторант.

II. Научна дейност.

Участничката в конкурса за академичната длъжност „Професор“ е представила списък на свои публикации, които са поделени в следните рубрики: „Монографии“, „Студии“, „Статии“, „Публикации от научни международни и национални форуми“, „Участие в международни проекти“ и „Участие в национални проекти“.

В рубриката „Монографии“ кандидатката е представила 3 публикувани заглавия с общ обем от 885 страници, които изцяло приемам за рецензиране и поради факта, че публикацията под №3 всъщност е разглеждана и като хабилизационен труд.

В рубриката „Студии“ са представени 4 заглавия с обем от 122 страници. **От тях приемам за рецензиране само първите 2 публикации с общ обем от 60 страници.** Останалите 2 публикации/№3 и 4/ **не приемам за рецензиране поради:** 1/.Публикувани са преди получаването на званието „Доцент“ от кандидатката и се предполага, че те вече са били рецензирани. 2/.Двете заглавия са всъщност задания на НЦТРЖП по които доц. Мария Шишманова е работила. 3/.Липсват обичайните атрибути за публикации като: литературна справка, издание с редакторски съвет и т.н.

В рубриката „Статии“ са представени за рецензиране 30 заглавия с общ обем от 262 страници. От тях първите 6 публикации не приемам за рецензиране поради: 1/.Публикувани са преди получаването на академичната длъжност „Доцент“ в ЮЗУ. 2/.Някои публикации /№3/ са в сборници без редактори и рецензенти. 3/.Статията в сп."Екосвят"/№6/ фактически представлява описание на проект и авторката има под 1 страница текст. В крайна сметка приемам за рецензиране от тази рубрика 24 публикации с общ обем от 179 страници, но трябва да се отбележи, че 3 от публикации/с№26,27 и 29/ „де факто“ са доклади публикувани в сборници..

В рубриката „Публикации от научни международни и национални форуми“ са включени от кандидатката 42 заглавия с общ обем от 317 страници. Първите 6 публикации обаче са отпечатани преди 2000г. когато кандидатката е получила научното звание „Доцент“ и се предполага, че те са били рецензирани при предишната ѝ процедура. Ето защо приемам за рецензиране 36 публикации от тази рубрика с общ обем от 284 страници.

В рубриката „Участие в международни проекти“ доц. М. Шишманова е представила 9 заглавия, а в рубриката „Участие в национални проекти“ е представила 15 заглавия с кратка анотация за съществуването на работата по проектите. Приемам заглавията в последните 2 рубрики за сведение и доказателство за значителната ѝ по обем научна и практическа дейност.

Имайки предвид гореизложеното приемам за рецензиране 66 публикации с общ обем от 1408 страници текст, фигури, таблици и приложения.

От приетите за рецензиране публикации по конкурса само една е в съавторство и е придружена с разделителен протокол. **На български език са написани 48 публикации, а на английски език са 5 статии и 12 публикации** в международни и национални форуми.

Кандидатката не е представила за рецензиране учебно пособие, или учебник за ВУЗ, което е учудващо на фона на високата ѝ учебна заетост и дългогодишната ѝ дейност като преподавател. **Тя има и само 4 публикации в чужбина /2 в Македония, 1 в Сърбия и 1 в Полша/, което според мен е твърде малко за учен с претенции в определена научна област.** Мария Шишманова не е представила за сведение отделен списък на публикациите с които е получила академичното звание „Доцент“ което води до объркване и затруднение за рецензентите.

Участничката в конкурса за професор е представила списък от 15 проекта в които тя е участвала. От него е виден големият ѝ опит в селищното, градското и регионално планиране и развитие, стратегиите за устойчиво развитие в регионален аспект и др.

От прегледът на списъкът с публикации на доц.д-р Мария Шишманова прави впечатление фактът, че нейните изследвания са основно в областта на регионалната география на България и регионалното и селищно планиране. Преобладаващата част от публикациите са с образователен и практико - приложен характер. От друга страна те касаят основно регионалното развитие и политика на България. Това потвърждава големият практически опит на кандидатката в тези области и умението ѝ да обработва огромни масиви с емпирична информация, да я обобщава и използва в конкретни научно - практически разработки. Прави силно впечатление факта, че 17 от представените и приети за рецензиране публикации са от 2010г. и техният обем е около 80% от общият обем на публикациите на доц.М.Шишманова. От една страна това говори за нейната продуктивност, която навярно е била продължително време задържана по различни причини, но от друга страна води до прекалена описателност на нейните изследвания.

Публикациите от рубриката „**Монографии**“ са издадени в една година -2010г. и са посветени на регионалното развитие и планиране.

Публикация№1 е с обем от 223 страници. В нея е направена типологизация на общините и селищата в България, описани са основните документи използвани у нас при териториалното планиране и регионалното развитие, посочени са приоритетите в регионалното развитие на ЕС, описана е технологията на моделирането на селищната мрежа, представена е методиката при определянето на екологично депресивни региони, използвана е програмата „Експерт Чойз“ за анализа и оценката на селищното развитие у нас, използван и подробно е описан 8\УОТ анализа и др. Монографията е богато илюстрирана с 33 фигури и 10 таблици. От текста личи доброто познаване на европейските политики в областта на

регионалното развитие от страна на авторката, техниката за моделирането на селищното развитие, представена е подробно методиката за определянето на екологично депресивните региони, използван е „таксономичния метод“ при анализа на граничните региони в България и др. Основните забележки към тази публикация са: 1/.Често авторката дава примери с области и общини от страната без да ги мотивира. 2/.Показателите ползвани при характеристиката на общините са малко на брой и не дават пълна представа за реалното състояние на тези териториални единици. 3/.Редица постановки в монографията са дадени наготово като части от разработки на НЦТРЖП.4/Ползвани са относително стари данни за сравнение. 5/.На много места има просто преразказване на официалните документи на ЕС и България, касаещи регионалното развитие.

Публикация №2 от същата рубрика е озаглавена „Регионален анализ“ и има обем от 364 страници, включително 40 фигури и множество таблици в текста. В нея авторката е представила методика за изготвянето на стратегии, планове и програми за регионално развитие, посочила е индикатори за измерването на ефекта от действието им, подробно е изяснила същността и особеностите на различни методи за регионален анализ / SWOT и PEST анализи, клъстерния анализ, методът „Делфи“ и методи за прогнозиране/. От текста личи доброто познаване от страна на авторката на методологията за регионални изследвания, европейските и български документите касаещи регионалното развитие. Същевременно трябва да се отбележи, че на доста места в текста има повторение с публикация № 1, не е изяснена същността на понятията „регион“ и „район“, липсва критичен анализ по отношение на редица документи и чужди виждания.

Монография №3 е посветена на централните райони в България. Тя има обем от 298 страници, включително 11 таблични приложения и терминологичен речник и бе представена през есента на 2010г. за обсъждане в ЮЗУ в качеството ѝ на хабилитационен труд. Монографията е поделена на Увод, 6 глави и Заключение. Авторката подробно е разгледала различните теории за регионално развитие и такива които касаят проблема „център-периферия“. Анализирала е социално-икономическото развитие на българските общини до 1989г. на базата на 17 показателя отнесени към единица площ и е представила модел на сценарии за развитието на селищната мрежа у нас според големината на регионалните центрове. Това е основното ядро на труда и именно в него се съдържат и научните приноси на кандидатката за академичното звание „Професор“. Значително място е отделено и на развитието на централните райони и урбанизационните оси в България. И в тази монография обаче са ползвани схеми, които не са дело на авторката и не е посочено откъде са взети.

В рубриката „Студии“ 2-те публикации са отпечатани в един сборник от 2004г. В публикация №1 е засегнат проблема с опазването на околната среда при устройственото планиране на градовете и е описан ОУП на Пазарджик като пример. В публикация №2 е анализиран проблема с развитието на селищните територии, състоянието на инфраструктурата и защитените територии в България и е представен сценарий за развитието на селищната мрежа, който явно не е авторски а е разработка на НЦТРЖП. Към текста обаче имам редица забележки: 1/.Стари данни за брой градове у нас /стр.349 и 364/. 2/.Бъркат се ежедневните пътувания с миграции /стр.350/. 3/.Не е изяснена същността на „селищната мрежа“ и „селищна структура“ и др.

Рецензираните 24 статии представени от кандидатката доц.М.Шишманова според своята тематика могат да бъдат поделени в следните групи: **1/.Екология и устойчиво развитие** - с №7,9,10,12,13,18, 19,23,24. В посочените публикации е изведен екологичният проблем като един от основните в света, разкрита е същността на „устойчивото развитие“, акцентирано е върху значението на ОУП и ТУП за запазване на екологичното равновесие, подробно е анализирана връзката на екологията с индустрията, анализирана е връзката между уязвимостта и устойчивото развитие на градовете, влиянието на градското строителство върху устойчивостта на туризма в планините и връзката между регионите и екосистемите. Основните забележки към тази група публикации са следните: Не са изяснени съдържанията на важни понятия като „екология“, „устойчиво развитие“ и др., от което следват и грешки /например приемането на устойчивото развитие само като „еколого устойчиво“; Набляга се на постановки съдържащи се в документи от България и ЕС, а не личи мнението на авторката и др.

2/.Проблеми на регионалното развитие, планиране и политика - с №8, 10, 11,15,20,21,22,25,26,28,30.В посочените публикации е представено състоянието на Балканския регион и различни сценарии за бъдещото му развитие, проблемите в териториалното развитие на София, проблемите на транспорта и решаването им чрез регионалното планиране, регионалното планиране и развитие на планинските и други проблемни региони в България, проблемите на различните типове територии - неурбанизирани, слабо урбанизирани периферни и силно урбанизирани централни, разкрива приоритетите пред регионалното развитие на България и функционалните звена които отговарят за регионалната политика на страната, различните подходи за развитието на периферията и др. основните забележки към тази група публикации са следните: Изложението на много места е повествователно и се преминава към примери без обосновката им; Методите на изследване които се ползват не са изяснени добре технологично, а се набляга на резултатите от използването им; Ползвани са широко разработки от НЦТРЖП, без да е указано в текста за това и др.

3/.Проблеми на развитието на туризма - с №12,13Б,14,16,19. В посочените публикации е засегнат проблема с прекомерното застрояване на Черноморското ни крайбрежие, същността на устойчивото развитие на българските курорти, значението на туристическия клъстер за развитието на отрасъла и влиянието на нормативните документи в тази посока и др. Като открояваща се от научна гледна точка трябва да се отбележи статията под №16, където е анализиран туристическият клъстер като интелигентна форма за повишаването на конкурентноспособността на туристическите фирми. Същевременно авторката не е изяснила разликата между „курорт“ и „курортно селище“, не е посочила и основните туристически ресурси в планините.

4/.Проблеми на планинските региони - с№ 18,19,20. В тези публикации авторката е разкрила специфичните особености и проблеми на планинските територии у нас, като част от „специфичните пространства“, значението на ТУ и секторните политики за развитието на планините, дава предложения за оптимизирането на териториите в стопанско и демографско отношение по примера на избрани области като Смолян например. В подкрепа на своите тези тя е използвала т.н. от нея „таксономичен метод“, който представлява ранжиране по определени показатели на отделни териториални единици.

5/.Проблеми на градовете и градските агломерации - с№9,10,11,12,13,30. В тази група статии авторката разкрива същността на основни понятия като "град", "градска агломерация"и др., разкрива параметрите на уязвимостта на градовете, очертава териториални модули от селища с различна характеристика, разкрива основните урбанизационни оси в България и осите за териториално развитие на София и др. В текстовете на тези публикации отново на много места личи ползването на готови постановки от НЦТРЖП, които не са анализирани творчески от нея.

6/.Проблеми на българското село - с №18,22,23,29. В посочените публикации авторката е разкрила необходимостта от специфични политики за развитието на селските региони в България, които имат огромни неизползвани ресурси. Не е обосновала обаче приемането на около 50% от територията на страната ни за "селска България"/№29/.

7/.Други -с№17, 27, Публикация №17 е посветена на маркетингов профил на община като са приложени подобни профили на общините Благоевград и Сливен, които явно са разработки на НЦТРЖП.

Публикация №27 е посветена на демографския статус на централните региони в България. В нея обаче не е изяснено понятието „агломерационен ареал“, липсва демографска прогноза и не са използвани основни демографски показатели като „средногодишен темп на прираст“ например.

От рубриката „Публикации от научни международни и национални форуми“ приемам за рецензиране 36 публикации с обем 284 страници. 35 от тях са доклади публикувани в сборници от научни форуми,

а публикацията №29 е статия в годишник. Трудовете от тази рубрика също могат да се поделят според своята проблематика на няколко

групи: **1/.Доклади посветени на екологични проблеми и устойчивото развитие** - с №7,23,27,28,31, 38. В тях авторката е използвала показатели за интегрална оценка на състоянието на отделни общини и селища, разграничава икономо- устойчиво развитие като елемент, представя модел за мониторинг на ОС и предлага схема за връзката между регионалното планиране и екологичните оценки.

2/.Доклади посветени на проблемите на градското развитие - с №8,11,13,14,15,18,24,31,38, В тях доц.Шишманова е разкрила мястото в европейската градска мрежа на София, ролята на бизнес-парковете за развитието на градовете у нас, разкрива същността на концепцията за периурбанизация, значението на европейските транспортни коридори за градското развитие у нас и др.

3/.Доклади посветени на проблемите на селските региони - с №9,19,21,22,26,37. В тях авторката посочва същността на селските райони в България, които са приети от правителството, разкрива състоянието на селското стопанство у нас и значението му за развитието на селските региони, анализира потенциалната опасност от пожари в селски региони и тяхното отражение върху живота на хората и др. Същевременно тя не е изяснила разликата между термините „рурален“ и „селски“.

4/Проблеми на регионалното развитие и политика - с№ 18,12,16,17,20,23,25,29,30,31,32,33,34,35,36,39,40,41,42. В тази група доклади са застъпени и анализирани различни аспекти от регионалното развитие и политика основно в България с помощта на традиционни методи и показатели, като най-често използван от авторката е нареченият от нея „таксономичен метод“⁴ при който с помощта на интегрална оценка се ранжират териториалните общности по различни критерии.

Като основни приноси в цялостното творчество на кандидатката могат да бъдат посочени следните: 1. Тя е запозната с основните методи и показатели използвани при планирането и проектирането на регионалното развитие у нас. Специално трябва да се отбележи широкото използване на „таксономичния метод“ и SWOT анализа при нейните изследвания.

2.Въпреки, че проблематиката в някои от публикациите се повтаря, то определено кандидатката допринася със своите разработки за разкриването на проблемите и перспективите пред регионалното и селищно развитие в България. 3.Принос е и изследването от нейна страна на корелационната зависимост между демографското, екологичното и стопанското развитие на отделни селища и региони.

4.Принос е и типологизацията на отделни общини според тяхното социално-икономическо състояние. 5.Трябва специално да се отбележи и факта, че кандидатката за „професор“е посветила значително място в своите изследвания на ролята на човешките ресурси в реализацията на

регионалната политика, защото у нас често се забравя ролята на хората при изготвянето на стратегии и планове за развитие на области, общини и отделни селища.

Основни слабости в трудовете на кандидатката според мен са:

1. Ползва основно разработки на НЦТРЖП; 2. Не са цитирани публикации на много български автори работили по проблемите на Черноморското крайбрежие, планинските региони, демографското и селищно развитие на страната; 3. Липсва критичен анализ в много публикации на използваните трудове и източници;
4. Ползвани са ограничен брой методи - сравнение, обяснение, „таксономичен“ най-много /явно този е най-добре познат на авторката.
5. Не са изяснени от нея основни термини и понятия.
6. Има ограничени по обем литературни справки към публикациите си и преобладават сред тях разработки на НЦТРЖП.
7. Прекомерната описателност и констативност в много публикации, което е за сметка на аналитичността им.

Като имам предвид прочетеното от мен в трудовете на доц.д-р В. Мария Шишманова и представената от нея автосправка за научните ѝ приноси, считам че последната отговаря на действителността и я приемам по принцип. Считам обаче, че много приноси могат да бъдат обединени защото са твърде сходни. Като цяло приносите приемам че са дело на кандидатката и са следствие от нейната дългогодишна практика като проектант в НЦТРЖП.

От представената справка за откритите цитирания става ясно, че доц. М. Шишманова е включила погрешно трудове и цитирания преди хабилитирането ѝ като доцент. Същевременно от справката става ясно че това са цитирания в текст, което е значително по-стойностно от цитирането в библиографска справка към трудовете на посочените автори.

В заключение, като имам предвид множеството положителни качества на представените от кандидатката хабилитационен труд, монографии, студии, статии и доклади и основавайки се на факта, че лично познавам като колега доц.д-р Мария Шишманова, считам че тя е утвърден учен в областта на регионалното планиране и политика и има всичките основания да ѝ бъде присъдена академичната длъжност „Професор“ по шифър 01.08.02/икономическа и социална география/.

Град София
20.05.2011 г.

Рецензент:
/Проф.д-р Петър Л.Славейков/